مدیریت شهری
شماره ۳۸ بهار ۹۴
No.38 Spring 2015
۱۳۳-۱۵۰
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۶/۳ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۳/۱۱/۱

میزان سنجی سطح تعاملات اجتماعی در بافتهای قدیمی باهمستانهای شهری؛ نمونه موردی: محله درب نو گرگان

زهرا نعیمی نظم آباد*- دانشجوی کارشناس ارشد معماری دانشگاه غیر انتفاعی ساریان، ساری، ایران.
مریم فرج پور - دانشجوی کارشناس ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.
محمدرضا امیر شقاقی - کارشناس ارشد معماری دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده
امروزه برخورداری از بیشینه تعاملات اجتماعی و مراودات شهروندی در سطوح برنامه ریزی و طراحی شهری از اهمیت فراگیر برخوردار شده است؛ چنانچه این موضوع افزایش «کیفیت زندگی» و «رضایتمندی شهروندی» را به همراه داشته و در ایجاد شهرهای پاسخده به ساکنان تاثیرگذار خواهد بود. در عین حال در عصر مدرن، تعاملات و ارتباطات اجتماعی به خصوص در جوامع در حال توسعه بسیار کاهش پیدا کرده و به یکی از مشکلات شهرهای جهان سومی تبدیل شده است. از سویی دیگر، شهر گرگان دارای محله های قدیمی می باشد که تعاملات اجتماعی در آن به خصوص در محلات جدیدتر روز به روز در حال کاهش می باشد. روش تحقیق پژوهش حاضر، «روش پیمایشی» با ابزار گردآوری داده: «پرسشنامه» و «مطالعات میدانی» بوده است که از روش تحقیق تحلیل آماری نیز بهره برده است. لذا، در این پژوهش به بررسی فاکتورهای اجتماعی در یکی از محلات قدیمی شهر گرگان به نام محله درب نو پرداخته شده است. در این پژوهش ۱۲۰ خانواده که به صورت تصادفی در این محله زندگی می کنند، انتخاب شده اند و با استفاده از نرم افزار spss میزان مشارکت، تعاملات و ارتباطات اجتماعی آنان را مورد بررسی قرار گرفته است و در پایان نتایجی حاصل شده است که نشان می دهد میزان ارتباطات، مشارکت ها و تعاملات اجتماعی در محله درب نو شهر گرگان بالاتر از حد متوسط بوده است. همچنین راهکارهایی در زمینه افزایش میزان تعاملات اجتماعی ارائه شده است.
واژگان کلیدی: تعاملات اجتماعی، مشارکت اجتماعی، بافت قدیمی، محله درب نو

The assessment of social interactions in tissues of older urban neighborhoods; Case Study: Darb-e-Noo neighborhood in Gorgan

Abstract
The maximum enjoyment of citizenship, social interactions and exchanges at all levels of planning and urban design is a very comprehensive; if this increase in quality of life and citizen satisfaction has led to the development of cities will be responsive to the people involved. However, in modern times, social interaction and communication, especially in developing countries is declining; And has become one of the problems of Third World cities. On the other hand, Gorgan is an old neighborhood social interactions, especially in newer neighborhoods of the day is declining. The methodology of this study, survey data collection tool questionnaire and field is that the method of statistical analysis is also used. Therefore, in this study, a social factor in the old quarters of the city of Gorgan new door has been paid to the neighborhood. The study randomly assigned 120 families who live in this neighborhood, they have chosen. And Using spss software involvement, their social interactions and communication is studied. The results show that the level of communication, participation and social interaction in the neighborhood of Gorgan new door has been above average. The solutions are presented in increasing the level of social interaction.
Keywords: social interaction, community involvement, old texture.

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۲۷۰۵۲۴۱، رایانامه: omidtabrizy@gmail.com

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

مقدمه

بافتهای قدیمی و فرسوده که در اکثر شهرهای قدیمی ایران وجود دارد، روزگاری مکان و محیطی امن توام با آسایش و رفاه ساکنین آن بوده است. این بافت با توجه به فرهنگ، ملیت و تکنولوژی آن دوران، جوابگوی نیازهای اساسی آنها بوده و از یک نظم ارگانیک برخوردار بوده است. در متون مختلف دیده می شود که از بافت قدیمی به عنوان پیری با کوله باری از تجارت و اصالت ها یاد شده که اگرچه هم اکنون توان فعالیت و یا کارآیی لازم را در جوابگویی به نیازهای امروزی ندارد، ولی استاد باتجربه ای است که می تواند ارزش-های نهفته را بازگو کند (بیگ زاده، ۱۳۷۹ص ۱). از سویی دیگر، شهر گرگان با قدمتی چندین هزار ساله دارای بافت قدیمی و فرسوده قابل توجهی است. بافت های قدیمی و فرسوده این شهر به عنوان بخشی جدایی ناپذیرند که منطبق بر بخش مرکزی شهر می باشد. وجود عناصر شهری تاریخی و باارزشی همچون راسته بازار، مسجد جامع، امام زاده، مرکز محله ها و مجموعه های تاریخی از مهمترین عوامل هویت بخش تاریخی و فرهنگی بافت می باشد. لیکن امروزه، این بافت به دلیل مشکلات دسترسی و فرسودگی ساختمان ها و مراکز خدماتی و همچنین مشکلات ضوابط بهسازی و نوسازی بافت فرسوده، تحت تاثیر کاهش شدید جمعیت، متروک شدن و تخریب فیزیکی ناشی از آن، به شدت ارزش های سکونتی و کارکردهای سنتی خود را از دست داده است. در این مقاله به مقوله میزان سنجی تعاملات اجتماعی در محلات بافتهای قدیمی شهرها با تاکید بر محله درب نو در شهر گرگان نگاهی انداخته شده و پس از ارائه مبانی نظری تحقیق، یافته های تحقیق در حوزه میزان سنجی مورد اشاره قرار می گیرد و در پایان راهکارهایی در زمینه افزایش میزان تعاملات اجتماعی ساکنان این محلات ارائه می شود.

روش تحقیق

روش تحقیق این مقاله «**روش پیمایشی**» بوده که از ابزار پرسشنامه برای انجام مطالعات میدانی استفاده می شود. «**روش نمونه‌گیری و حجم نمونه**»: حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برای ۱۲۰ خانواده ساکن این محله برآورد گردید. برای انتخاب نمونه ها از روش نمونه گیری تصادفی ساده بوسیله قرعه کشی استفاده خواهد شد. «**روش گردآوری اطلاعات**»: در این تحقیق از روش ها و ابزارهای زیر جهت جمع آوری اطلاعات استفاده شده است: ۱. در مبانی نظری تحقیق از منابع کتابخانه ای و اینترنتی شامل کتب و مقاله های و پایان نامه های فارسی و انگلیسی استفاده شده است؛ و ۲. در تعیین شاخص های مطلوب مربوط به عوامل مرتب با طراحی و احیای مرکز محله در بافت قدیمی با رویکرد پایداری کالبدی- اجتماعی از پرسشنامه استفاده شده است. همانند بسیاری از روش های ارزیابی آمادگی، در این تحقیق از ابزار پرسشنامه استفاده شده است و در این زمینه یک عدد پرسشنامه با ۳۸ سوال متنوع که مجموعه اهداف را تعیین نماید، طراحی گردید. پاسخ دهندگان از متوسط سنی بین ۱۸ تا ۵۵ سال انتخاب شدند. اکثر پاسخ دهندگان آشنایی کامل با محله داشتند، به طوری که از میان ساکنین اصل محله، متولدین و حتی شاغلین در محله انتخاب شدند. در زمینه شغلی و تحصیلی نیز سعی در انتخاب تنوعات مختلف اعم از کارمند، شغل آزاد، بی سواد، با سواد، خانه دار، دانشجو، دانش آموز و غیره، شده است. بر طبق آن در صفحه اول ضمن قدردانی از اساتید معماری، سوالهای مربوط به هر متغیر به همراه شاخص های آن برای مصاحبه شونده توضیح داده شده است. «روائی (اعتبار)»: درجه و میزان صحت و واقع نمائی یک وسیله اندازه گیری، قابلیت آن وسیله را نشان می دهد. برای این منظور با استفاده از مطالعات کتابخانه ای و راهنمائی اساتید راهنما و مشاور و تنی چند از سایر اساتید پرسشنامه ای حاوی ۳۸ سوال که با استفاده از «طیف لیکرت» امتیازبندی و تنظیم گردید. «پایائی»: اگر یک روش اندازه گیری یا یک

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۸ بهار ۹۴
No.38 Spring 2015

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

وسیله اندازه گیری چندین مرتبه برای اندازه گیری و بدست آوردن حقیقتی از یک شی یا موضوع خاص بکار رود و مکرراً همان حقیقت را نشان دهد آن روش یا وسیله دارای اعتماد خواهد بود. همچنین قابلیت اعتماد اشاره به این مفهوم دارد که یک سوال باید برای پاسخ دهندگان مختلف، معنی یکسانی داشته باشد. برای این موضوع پرسشنامه پایلوت تدوین شده و پس از پر کردن اولیه، گویه ها مورد بازنگری قرار گرفت. «روش تحلیل»: در بخش آمار استنباطی داده های گردآوری شده بوسیله تکنیک های آماری خاصی مانند «ضریب همبستگی پیرسون»، «آزمون t استیودنت» و «تحلیل رگرسیونی» و لازم به ذکر است که در تجزیه و تحلیلهای آماری از نرمافزار قدرتمند آماری SPSS استفاده شده است

مبانی نظری

کیفیت عوامل اجتماعی در محله و کیفیت محیط

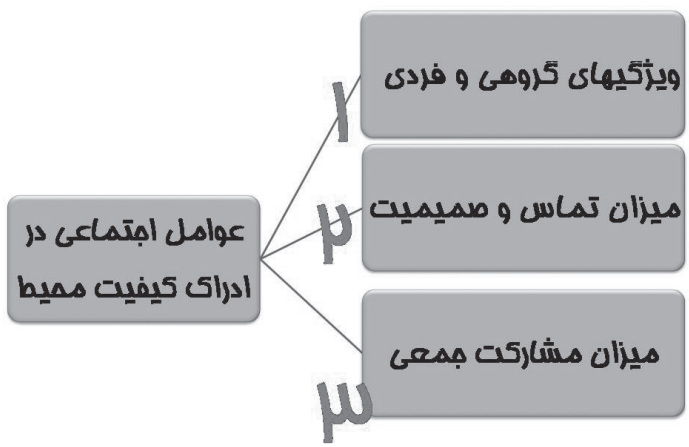
محدوده آن از روابط نسبتاً دور (مانند احوالپرسی یا شناخت در خیابان) تا روابط خیلی نزدیک (مانند تحویل کلیدهای آپارتمان به همسایگان یا تقاضای کمک) شامل آیتم هایی همانند «روابط اجتماعی افراد، میزان مشارکت افراد، حس اجتماع در محله، احساس امنیت و ویژگی های ساکنین محله» می باشند. «براون» و «ورنر»، دلبستگی مکان را با سه عامل بیان کردند:

۱. ویژگیهای گروهی و فردی کاربران مکان؛
۲. میزان تماس و صمیمیت افراد در مکان؛
۳. میزان مشارکت در فعالیت های گروهی و مراسم جمعی. (Brown&Werner،1985)

آن چه در این میان حائز اهمیت می باشد، آن است که، دریافت فضای اجتماعی مطلوب از سوی افراد، سبب افزایش رضایت و تشویق ارتباطات غیررسمی و مشارکت در فعالیت های اجتماعی و در نتیجه سبب توسعه و بهبود دلبستگی به مکان در آنها می گردد. یافت شده که رضایت به مسکن مرتبط با کیفیّت همسایگان است و آن نیز با سازگاری بیشتر تعریف می شود، تا دفعات تعاملات (Erkip،2010). عامل زمان یا به عبارتی طول مدت سکونت و آشنایی با مکان، در افزایش دلبستگی به مکان نقش دارد. عامل زمان در بزرگسالان و کودکان به عنوان عاملی تعیین کننده در میزان دلبستگی به مکان مطرح گردیده است. حضور و مشارکت افراد در فرایند طراحی و ساخت مکان سبب می گردد تا آنها احساس بیشتر و بهتری نسبت به مکان داشته باشند. این امر، دلبستگی به مکان، توسعه ارتباطات اجتماعی، حفظ ریشه های تاریخی، احساس آرامش و امنیت در مکان را در پی دارد (دانشپور، ۱۳۸۸).

همبستگی اجتماعی در محله

همبستگی اجتماعی از جمله مفاهیمی است که در

نمودار ۱. عوامل اجتماعی در کیفیت محلات شهری؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس براون و ورنر، ۱۹۸۵.

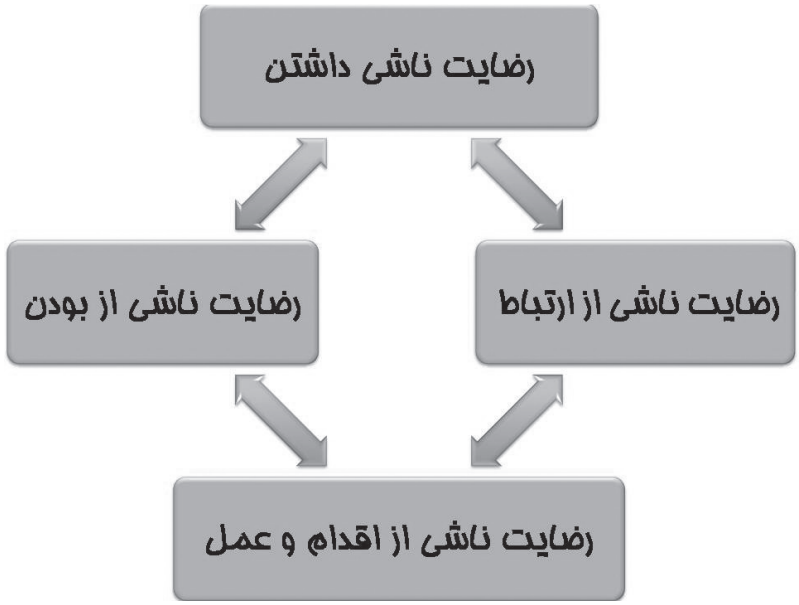
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

دهه های اخیر در میان نویسندگان و نظریه پردازان رشته های مختلف در زمینه های علوم انسانی رواج پیدا کرده است. اصطلاح «همبستگی اجتماعی» برای نخستین بار توسط «امیل دورکیم» جامعه شناس فرانسوی مطرح شد (کورز، ۱۳۸۷، ص ۱۹۱). همبستگی اجتماعی در واقع شاخصی برای شناخت میزان وحدت و انسجام گروه و جامعه است و بعبارتی کشش (احساس تعلق و هم سرنوشتی) بین اعضای گروه و جامعه را نشان می دهد. همبستگی اجتماعی عاملی است برای تسهیل ارتباطات اجتماعی با وجود چنین عاملی شهروندان می توانند با یکدیگر روابط متقابل داشته و از پیامدهای مثبت آن سود ببرند. از این مفهوم تحت عنوان «چسب اجتماعی» نیز نام برده می شود که افراد و گروهها را در کنار یکدیگر نگه می دارد. این چسب در واقع همان ارتباطات میان افراد یک گروه است که شامل تعاملات، شبکه ها و ظرفیت ها می شود. بدون چنین چسبی در واقع فقط با یک گردهمآیی انسانها در کنار یکدیگر مواجهه هستیم (موسوی، ۱۳۸۶، ص ۷۶). به نظر می رسد که همبستگی اجتماعی دارای معنای گسترده ای بوده وابعاد و سطوح مختلفی را در بر گیرد. همبستگی اجتماعی را در سطح محله ای در سطح شهری و در سطح ملی می توان بررسی کرد. همچنین می توان همبستگی اجتماعی را در پیوندهای همسایگی و شبکه های اجتماعی و مشارکت های مدنی شهروندان جستجو کرد. در همبستگی های ملی معیارهای کلان، چون ارزشهای ملی و مذهبی مشترک، اهداف، زبان، تاریخ، فرهنگ، مذهب و ملیت مشترک عواملی هستند که سبب ایجاد همبستگی اجتماعی در سطح کلان می شوند، در حالی که در سطو ح خرد و میانی علاوه بر عوامل فوق الذکر عوامل دیگری نیز دخیل می باشند. در سطح محله ای همبستگی اجتماعی در قالب روابط فردی و شبکه های ارتباطی بین افراد و هنجارها و ارزشهای غیر رسمی حاکم بر آنها مطرح می شود. در مقیاس خرد همبستگی اجتماعی را با گروه ها و نهادهای محلی همچون انجمن ها، باشگاهها و تشکلهای مردمی، ویژگیهای اجتماعی و فرهنگی ساکنان یک محله، میزان و شدت پیوندهای همسایگی، وجود شبکه های اجتماعی رسمی و غیر رسمی در محله، مشارکت های مردمی در محله و وجود اعتماد اجتماعی میان افراد محله ارزیابی می کنند (الوانی و سیدنقوی، ۱۳۸۲، ص ۱۱). انسجام اجتماعی از مولفه های اصلی سرمایه های اجتماعی بشمار می رود. امروزه سرمایه های اجتماعی موتور مُحرّکه برای حرکت بسوی توسعه پایدار به شمار می رود. در این تحقیق همبستگی اجتماعی به عنوان متغیر وابسته بوده و از طریق سه شاخص روابط دوستی و همسایگی، مشارکت های اجتماعی و میزان اعتماد به افراد و گروه های مختلف مورد ارزیابی قرار می گیرد.

احساس تعلق به محله

احساس تعلق به گروه، جامعه و مکانی خاص از جمله احساسات ضروری در زندگی اجتماعی انسانهاست. از دیدگاه روانشناسی اجتماعی حس تعلق اجتماعی، زبان و چارچوبی را به وجود می آورد که بوسیله آن نسبت به نحوه عملکرد افراد در گروه ها و اجتماعات دانش و آگاهی پیدا کنیم. وجود این حس سبب می گردد از یک سو فرد در جامعه و مُحیط به شکل بالنده و پویا عمل نماید. از سوی دیگر موجب می گردد که فرد، گروه و جامعه و مکان (محله، شهر و غیره) را متعلق به خود دانسته و در جهت اعتلا، ارتقاء و توسعه آن بکوشد. داشتن حس تعلق منجر به ایجاد حس داشتن سرنوشت مشترک می شود، حسی که از نظر روانشناسی موجب ایجاد همکاری، تعاون و مشارکت در میان اعضاء یک گروه و جامعه می گردد. حس تعلق به مُحیط و مکان (محله و شهر) نیز نوعی از احساس تعلق است. وجود این حس ضمن اینکه برای فرد نوعی تشخص و بالندگی را به همراه دارد سبب می شود که ساکنان در فعالیت های اجتماعی مربوط به مکان مورد نظر احساس مسئولیت کرده

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

نمودار ۲. انواع رضایتمندی ادراکی شهروندان در سطوح محلی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس غفاری و امیدی، ۱۳۸۸.

درآن مشارکت نمایند؛ به عبارتی حس تعلق مکانی میزان مشارکت پذیری افراد یک محله یا شهر را در امور مربوط به آن افزایش می دهد (موسوی، ۱۳۸۶، ص ۶۸). حس تعلق محله ای با تاثیر گذاشتن بر روی میزان مشارکت های اجتماعی در محله باعث تسریع و تسهیل در جریان توسعه محله‌ای می شود. از این رو می توان گفت حس تعلق خاطر محله ای در کنار عامل همبستگی اجتماعی در محله می تواند نقش مهمی در توسعه کالبدی و اجتماعی آن داشته باشد. همچنین رضایتمندی هم در میزان سنجی تعاملات شهروندی اهمیتی مضاعف داشته که در ارزیابی نظرات پاسخگویان تاثیرگذار خواهد بود. در شکل گیری مفهوم رضایتمندی، عناصر زمان و مکان تأثیر بسزایی دارند؛ آنچه که رضایت خاطر انسان دیروز را می‌آفرید شاید در ذهن انسان امروزی کمرنگ شده و یا حتی نقشی نداشته و معیارهای پیشین، جای خود را به مجموعه‌ای از ارزش های جدید داده باشند. از سوی دیگر شرایط مکانی و مُحیطی نیز بر تعبیر انسان از این مفهوم مؤثرند. این تأثیر از آن جهت می باشد که توقعات و تمایلات افراد تا حد زیادی وابسته به هنجار های اجتماعی و فرهنگ حاکم بر جامعه بوده و این ویژگی ها از جامعه‌ای به جامعه دیگر وگاه حتی در مقیاس کوچکتر ـ از محله‌ای به محله دیگرـ متفاوت خواهد بود. برخی از محققان، رضایت از زندگی را به عنوان مؤلفه اصلی کیفیّت زندگی مورد تأکید قرار می دهند و در خصوص آن چهار نوع رضایت از زندگی را بر می شمارند:

۱. **«رضایت ناشی از داشتن»** که متأثر از میزان برخورداری افراد از امکانات می باشد؛

۲. **«رضایت ناشی از ارتباط»** که معطوف به روابط اجتماعی است؛

۳. **«رضایت ناشی از بودن»** ، که پنداشت فرد نسبت به خویشتن و تعریف از کیستی خود بوده و دلالت بر معناداری و کنترل بر زندگی خود در مقابل از خود بیگانگی دارد.

۴. **«رضایت ناشی از اقدام و عمل»** که بیشتر معطوف به چگونگی زمان در اختیار، در قالب اوقات فراغت و غیره می‌شود (غفاری و امیدی، ۱۳۸۸، ص ۴).

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

تعاملات اجتماعی

فضـای شـهری ظـرف و مـکان بـروز زندگـی اجتماعی افـراد جامعـه اسـت کـه براسـاس پایـه هـای فکـری خردگرایانـه، مشـارکت مدنـی آحاد جامعـه و رفتارهای جمعـی شـکل گرفته بـر پایهٔ ارزشـهای انسـانی شـکل می گیـرد. ایـن تعامـل اجتماعـی و مشـارکت مردمـی را می تـوان عنصـر اصلـی و اساسـی محتـوای فضـای شـهری بـر شـمرد کـه روابـط انسـانی و فعالیت هـای شـهری را تحـت تاثیـر خـود قـرار می دهـد. در بازشناسـی مفهـوم تعامـل اجتماعـی بـه عنـوان عنصر پایـدار فضای شـهری ایـن مفهوم معطوف بـه مجموعهٔ پویشـها، گرایش هـا و نگرش هایـی اسـت کـه بـر پایـهٔ عقلانیـت جمعـی، باورهای مـردم سـالاری، خودباوری، خردگرایـی و قانون گرایـی اسـت (پارسـی، ۱۳۸۱). بـه عبـارت دیگـر، اگر پیشـرفت تمـدن شهرنشـینی و شـهرگرایی جامعـهٔ بشـری را در طـول تاریـخ معطوف و در ارتبـاط بـا رشـد روابط انسـانی و تعامـل اجتماعی افـراد جامعـه در نظر بگیریـم و از آن جایی که تعاملات اجتماعـی در کامل تریـن تعریـف خـود، در تمامی ابعاد قابل طرح در بسـتر فضاهای عمومی، در فضای شـهری بـه منصـهٔ ظهـور می رسـد، از ایـن رو می تـوان فضای شـهری را مـکان ظهـور تعامـل اجتماعی قلمـداد نمود و ایـن چنیـن اسـت که فضـای شـهری علاوه بـر تاثیر پذیرفتـن در شـکل گیری خـود از تعامـلات اجتماعی، بـه آن شـکل نیـز می دهد. و از این روسـت کـه فضای شـهری به واسـطهٔ محتـوای شـکل دهندهٔ خـود، مرکز نمادیـن پایـداری ارزش های مردمی اسـت کـه به بیان قـدرت خویـش می پردازنـد و آن را در فضـا متبلـور می سـازند.

مشارکت پذیری اجتماعی در محله

مشـارکت فراینـدی اسـت کـه طـی آن فـرد از طریـق احسـاس تعلق به گروه و شـرکت فعالانه و داوطلبانه در آن بـه طـور ارادی بـه فعالیت اجتماعی دسـت می زند. برخـی از صاحبنظـران در تعریـف و تحلیـل مشـارکت بـا نگـرش کلان نگریسـته اند و مشـارکت را بـه معنـی شـرکت فعالانـه افـراد در حیـات سیاسـی، اقتصـادی و فرهنگـی و بـه طـور کلی تمـام ابعاد حیات دانسـته اند. این امر در سـطوح محلی و ادراک شـهروندان از کیفیت محیـط تاثیری فزاینـده دارد.

فضای اجتماعی و روابط اجتماعی در محله

رابطـه اجتماعـی در فضـا و زمـان اتفـاق می افتـد. مجـاورت می توانـد علـت شـروع رابطـه اجتماعـی باشـد، اما شـرط کافـی آن نیسـت و میزانـی از تجانس بـرای حفـظ ایـن روابـط لازم اسـت. سـاختار فیزیکـی و تقسـیمات عملکـردی فضـا ممکـن اسـت گشـاینده یـا محـدود کننـده فرصت هـا بـرای ارتبـاط باشـد (طالبـی، ۱۳۸۳). رابطـه اجتماعـی و فرهنگـی در فضا اتفـاق می افتـد. بنابرایـن فضـا مجموعـه ای از روابـط اجتماعـی و فرهنگـی میـان گروه خـاص و مکان خاص را در برمی گیـرد. رابطـه اجتماعـی و فرهنگـی مـدت زمـان خاصـی دارد. بنابرایـن زندگی اجتماعـی در فضا و زمـان واقـع شـده و توسـط آنهـا محـدود مـی شـود. نـوع روابطـی کـه در فضـا برقرار می شـود و شـدت آن، بـه فضـا معنـی مـی دهـد (طالبـی، ۱۳۸۳). «دیـر» و «والـش» معتقدنـد که روابـط اجتماعی مـی توانند در فضا شـکل بگیرند و همچنین توسـط شـکل فضا، مورد تهدیـد قـرار گیرند (کارمونـا و همـکاران، ۱۳۸۸). یکی از مهمتریـن نیازهای انسـان در فضـای عمومی، نیاز به برقـراری تعامـل و ارتبـاط با سـایرین و عناصر مُحیطی در فضـای عمومـی شـهری اسـت. فضای شـهری ظرف و مـکان بـروز زندگـی اجتماعـی افراد جامعه اسـت که بـر اسـاس پایـه هـای فکـری خردگرایانـه، مشـارکت مدنـی آحـاد جامعـه و رفتارهـای جمعی شـکل گرفته بـر پایه ارزش های انسـانی شـکل می گیـرد. این تعامل اجتماعـی و مشـارکت مردمی را می تـوان عنصر اصلی و اساسـی محتـوای فضای شـهری برشـمرد کـه روابط انسـانی و فعالیـت های شـهری را تحت تاثیـر خود قرار مـی دهـد. میـل بـه پیونـد بـا دیگـران و نیاز بـه بودن بـا دیگـران، انگیـزه ای اسـت تا فـرد را در بسـتر فضای عمومـی شـده و در دسـترس همـگان قـرار داده شـده، بـه تعامل با سـایر افـراد انسـانی و نیز با مُحیـط اطراف خویـش وادارد و در این کنش ها و واکنش های انسـانی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

و مُحیطی است که مکان عمومی در قالب (فضای شهری) نمایان می شود (منصوری و همکاران، ۱۳۹۰). مفهوم تعامل اجتماعی معطوف به مجموعه پویش ها، گرایش ها و نگرش هایی است که بر پایه عقلانی تجمعی، باورهای مردمسالاری، خودباوری، خردگرایی و قانون گرایی است (پارسی، ۱۳۸۱) و (ستارزاده و همکاران، ۱۳۸۹). فضاهایی به لحاظ تعاملات اجتماعی موفق-اند که از تعامل پویا، تبادل اطلاعات، کسب تجارب مُحیطی، امکان بیان خلاق افراد و گروه های حمایت کنند که این امر خود می تواند منجر به افزایش حس همبستگی اجتماعی و در نتیجه رضایت مندی بیشتر گردد.

عوامل موثر بر بروز تعاملات اجتماعی در محله

تعاملات اجتماعی با حضور اشیا مختلف در فضا می تواند رخ دهد.(Lubis & other،2010) که عبارتند از:

۱- **«اجتماع پذیری»**: یکی از مهمترین ابعاد و ویژگی های عمومی ایجاد فرصت های لازم جهت تعاملات اجتماعی می باشد. هنگامی که مردم با سایر افراد جامعه تعامل می کنند، رابطه قویتری با مکان و جامعه خود احساس می نمایند.

۲-**«فعالیت و کاربری»**: رویدادهای اجتماعی، نوع فعالیت ها و کاربری های موجود درون فضا و توان آنها در جذب افراد و گروه های مختلف، مهمترین عامل در پویایی فضاهای عمومی و فعال بودن آن در ساعات و فصول مختلف است و شاخص ارزیابی این بعد، میزان و دفعات مراجعه افراد به فضا و مشارکت در فعالیت های مختلف است.

۳-**«دسترسی و ارتباط»**: این ویژگی می تواند در امنیت و عملکرد مثبت فضا موثر است. امکان دسترسی، تداوم حرکت و حضور گروه های اجتماعی ویژه در نقاط مختلف فضا، از جمله شاخص های تعیین کننده می باشند.

۴- **«تصویر ذهنی و آسایش»**: تصویر ذهنی با چگونگی سامان دهی کالبدی فضا و دریافت آسایش ذهنی از فضا، در ارتباط است. تشخص و خوشایندی بصری فضا در جذب مردم موثرند که سبب می گردد مردم آن را جهت توقف، قدم زدن و تجربه حیات جمعی انتخاب نمایند (دانشپور و همکار، ۱۳۸۶).

عوامل موثر بر تقویت روابط اجتماعی در محله نیز عبارتند از:

۱. **«گردهم آوردن یا پراکندن»**: توجه به مسائلی که می تواند پراکندن یا جمع آوری مردم و فعالیت ها را در مقیاس های مختلف موجب شود. در چنین ساختاری، فضاهای عمومی، مهم ترین عناصر در نقشه شهر می باشند و تمام عملکردهای دیگر، به طور موثری در طول خیابانها و به طرف آنها قرار می گیرند. چنین ساختاری را می توان در اغلب شهرهای قدیمی یافت. این بخش مربوط کیفیّت و میزان مطلوبیت فضا دارد.

۲. **«مخلوط کردن یا جدا کردن»**: به این منظور که به فعالیت های گوناگون و گروه های مختلف مردم، امکان عملکردهای مختلف با یکدیگر یا در کنار هم داده شود. منظور از جدا کردن، یعنی اینکه فعالیتها و گروه های مختلف مردم از یکدیگر مجزا شوند.

۳.**«دعوت کردن یا دفع کردن»**: فضاهای عمومی ممکن است دعوت کننده بوده و به راحتی قابل دسترس باشند. در این حالت مردم به حضور در فضا تشویق می شوند. از سوی دیگر فضاها می توانند دافعه ایجاد کنند که در این صورت حضور در فضا کم رنگ می شود. بنابراین، جاذب یا دافع بودن فضای عمومی بستگی به شکل قرار گرفتن فضای عمومی در رابطه با فضای خصوصی و رابطه این دو دارد.

۴. **«گشودن یا بستن»**: گشوده بودن یا بسته بودن فضا بستگی زیادی به تجربیات حسی انسان دارد. این انسان است که با رجوع به حواس خود و بر اساس تجربیات خود از حضور در فضا، یک فضا یا مکان را بسته یا گشوده و باز می پندارد.

۵. **«پیاده مداری»**: پیاده مداری در فضا یکی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

از شـروط مهـم در زنـده بـودن فضـا و تقویـت حیـات مدنـی مـی باشـد. عواملـی ماننـد نـوع فضاهـای مجاور، کیفیّـت فضـا و همچنیـن فعالیت های موجـود در فضا مـی تواننـد بـر این ویژگـی تاثیر گـذار باشـند (طالبی، ۱۳۸۳).

بعـد اجتماعـی فضاهـای عمومـی مبتنـی بـر مثلثـی از «انسـان، فضـا و حیـات جمعـی» مـی باشـد کـه پاسـخگویی بـه ابعـاد مذکـور مسـتلزم توجه بـه موارد زیـر اسـت:

- شـناخت نیازهـای انسـان در رابطه با فضا و شـناخت گروه هـای مختلف اسـتفاده کننده؛
- شـناخت ابعـاد کالبدی فضای عمومـی و قابلیت های آن در رابطـه بـا بعد اجتمـاع پذیری فضا؛
- شـناخت ابعـاد موثـر در حیات جمعـی در نمونه های موجـود و تامیـن مـا بـه ازای کالبـدی و فرصـت هـای لازم جهـت بـروز فعالیـت هـای اجتماعـی (دانشـپور و همـکار، ۱۳۸۶).

اجتماع پذیری، حیات جمعی در محله

حیـات جمعـی فرصتـی جهت رهـا شـدن از تنش های زندگـی روزمـره، گـذران اوقـات فراغـت، تعامـلات اجتماعـی و گردهمایـی افـراد و گـروه هـای مختلـف و بسـتری بـرای حضـور، آزادی بیـان و ابـزار آنهـا در فضاسـت. حیـات جمعـی در فضاهـای عمومـی در گـرو ترویـج تعامـلات اجتماعـی، جـذب افـراد و گروه هـای مختلف (Whyte،1980)، «امنیت اجتماعی» و در نتیجه ترغیـب بـه افزایـش تحمل گـروه های مختلـف در فضا، «جامعـه پذیـری بیشـتر» (Marcus & Francis،1998) و ایجـاد فضایـی فعـال و سـرزنده اسـت. اجتماع پذیری در فضاهـای عمومـی بـر پایه نیـاز مردم بـه «حس تعلق اجتماعـی» و تعامـل بـا یکدیگر قـرار دارد و ایـن امر در یـک فضای اجتماعـی حمایت کننده میسـر خواهد بود. (Lang،1994). تعامـل اجتماعـی و برقـراری ارتبـاط، می توانـد یـک موضـوع فیزیکـی، یک نـگاه، یـک مکالمه و ارتبـاط بیـن افراد باشـد.

بیان یافته های تحقیق

در تحقیـق حاضر محاسـبهٔ پایایی از« آلفـای کرونباخ» اسـتفاده شـده اسـت. ضریب های آلفای محاسـبه شده از طریـق نرم افـزار SPSS16 برای نمونه آمـاری ۰/۸۱۱ می باشـد؛ بنابرایـن بـا توجـه بـه اینکـه ضریب هـای آلفای محاسـبه شده بیشـتر از ۰/۷ می باشـد، می توان گفـت کـه پرسشـنامه های مـورد اسـتفاده از اعتبـار کافـی برخـوردار می باشـد، بدین معنـی که پاسـخ های داده شـده ناشـی از شـانس و تصـادف نبـوده، بلکـه به خاطـر اثـر متغیـری می باشـد کـه مـورد آزمـون قـرار گرفتـه اسـت. در بخـش آمـار اسـتنباطی داده هـای گـردآوری شـده بوسـیله تکنیک هـای آمـاری خاصـی مانند ضریب همبسـتگی پیرسـون، آزمون t اسـتیودنت و تحلیل رگرسـیونی و لازم به ذکر اسـت که در تجزیه و تحلیلهـای آمـاری از نرمافـزار قدرتمند آمـاری SPSS اسـتفاده شـده است.

• **گویه ۱:** سـاده ترین عنصر زندگی مشـترک انسـانی، کنـش اجتماعـی اسـت. کنـش اجتماعـی، سلسـله حـرکات بـارزی اسـت کـه انسـان بـرای دسـت یابی به هدفی نسـبت به انسـانی دیگـر انجام می دهـد. افراد به برقـراری رابطـه اجتماعـی نیـاز ذاتی دارنـد و به همین دلیـل موقعیـت هایی فراهـم می آورند تـا بتوانند رابطه اجتماعـی را تجربـه کننـد (طالبـی، ۱۳۸۳، ص ۱۶۲). رابطـه متقابـل اجتماعی برای پاسـخ به نیازهای انسـان بـه پیوندجویـی و احسـاس تعلق به مـکان یک ضرورت محسـوب مـی شـود. فعالیـت هایـی چـون تعامـل بـا دیگـران و مشـاهده فعالیت هـای مـردم، بـا بوجـود آوردن زمینـه هـای اجتماعی شـدن و اجتمـاع پذیری، به رشـد فردی انسـان کمـک می کنند (لنـگ، ۱۳۸۳، ص ۱۸۷). لـذا، در اولیـن گویـه پرسشـنامه بـه مقولـه تمایـل بـه مصاحبـت بـا همسـایگان و میـزان علاقـه بـه هم صحبتی اشـاره شـده اسـت کـه در مجمـوع در حـدود ۴۰ درصـد پرسش شـوندگان میـزان تمایـل را در حد متوسـط دانسـته اند و تنها ۳۶ درصد بیشـتر از زیـاد و خیلـی زیاد بـه مصاحبت بـا همسـایگان تمایل نشـان داده انـد. نتایـج ایـن گویـه در جـدول شـماره ۱ نشـان داده شـده است.

• **گویـه ۲:** در زمینـه میـزان تمایـل بـه ناآشـناهای

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

جدول ۱. فراوانی سوال میزان تمایل شما به صحبت کردن با یک آشنا (همسایه) به هنگام برخورد با وی چقدر است؟؛ ماخذ: یافته-های تحقیق.

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خیلی کم	۱۳	۱۰,۸	۱۰,۸	۱۰,۸
کم	۱۴	۱۱,۷	۱۱,۷	۲۲,۵
متوسط	۴۹	۴۰,۸	۴۰,۸	۶۳,۳
زیاد	۲۶	۲۱,۷	۲۱,۷	۸۵,۰
خیلی زیاد	۱۸	۱۵,۰	۱۵,۰	۱۰۰,۰
مجموع	۱۲۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

جدول ۲. فراوانی سوال تمایل شما به صحبت کردن در یک گردهمایی کوچک از افراد ناآشنا چقدر است؟؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خیلی کم	۱۵	۱۲,۵	۱۲,۵	۱۲,۵
کم	۳۹	۳۲,۵	۳۲,۵	۴۵,۰
متوسط	۲۸	۲۳,۳	۲۳,۳	۶۸,۳
زیاد	۲۹	۲۴,۲	۲۴,۲	۹۲,۵
خیلی زیاد	۹	۷,۵	۷,۵	۱۰۰,۰
مجموع	۱۲۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

جدول۳. فراوانی سوال به چه میزان تمایل دارید که با افراد باشید؟؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خیلی کم	۳	۲,۵	۲,۵	۲,۵
کم	۱۵	۱۲,۵	۱۲,۵	۱۵,۰
متوسط	۴۶	۳۸,۳	۳۸,۳	۵۳,۳
زیاد	۳۹	۳۲,۵	۳۲,۵	۸۵,۸
خیلی زیاد	۱۷	۱۴,۲	۱۴,۲	۱۰۰,۰
مجموع	۱۲۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

حاضـر در گردهمایی ها یا سـراهای محـلات یا بافتهای قدیمـی محلـه نتایج تحقیق نشـان می دهد کـه تقریباً بیـش از نیمـی از سـاکنان کـم و کمتر از حـد میانی به صحبـت کردن تمایل نشـان داده اند و نکتـه جالب این اسـت کـه چنـدان تمایل محسوسـی بیـن هم صحبتی بـا افـراد آشـنا و ناآشـنا در سـطح محلات دیده نشـده اسـت. نتایج این بخش در جدول شـماره ۲ نشـان داده شـده است.

گویـه ۳: راجـع به تمایـل به بودن بـا افراد و سـاکنان در محـلات، نتایـج تحقیق نشـان از آن دارد کـه تقریباً ۵۰ درصـد افـراد بالاتـر از حـد میانـی بـه بـودن و درکنارهـم قرارگیـری تمایـل نشـان داده انـد. در ایـن مـورد بیـش از ۳۸ درصد تمایل خود را در حد متوسـط و تنهـا ۱۵ درصـد از زمینـه کنارهم قرارگیـری و بودن بـا دیگـران اظهـار بی تمایلی (کـم و پایینتر) کـرده اند. نتایـج ایـن گویه در جـدول شـماره ۳ مورد اشـاره قرار گرفته اسـت.

گویـه ۴: در زمینـه میـزان تمایـل بـه گروه هـای اجتماعـی نیـز ۳۸ درصـد آن را در حـد متوسـط و ۴۶ درصـد نیـز آن را زیـاد و خیلـی زیـاد دانسـته انـد کـه وضـع مطلوبتـری را نشـان می دهـد. تنهـا ۱۵ درصـد از سـاکنان تمایـل اندکـی بـه پیوسـتن بـه گروه هـای اجتماعـی از خـود نشـان داده انـد کـه ایـن موضـوع می تواند بسترسـاز بودن زمینه برای تشـکیل تشـکلات و سـمن ها برای افزایـش تمایلات اجتماعی و اسـتفاده از آن در تدبیـر امـور محلـی در محلـه درب نـو باشـد. نتایج این گویه در جدول شـماره ۴ اشـاره شـده اسـت. همچنیـن در سـطح تحلیـل آمـار توصیفـی مـی تـوان گفـت کـه بیشـترین میانـه مربوط بـه مراتـب مذهبی و میـزان اجتمـاع پذیـری فضا بـوده و کمتریـن مربوط بـه روابـط متقابـل شـخصی افـراد ارزیابی شـده اسـت. همچنیـن بیشـترین تمایـل مربـوط بـه حـس تعلـق و کمتریـن مربـوط بـه امنیـت اجتماعی و محیطـی بوده اسـت. نتایـج ایـن موضـوع در جـدول زیـر نشـان داده شـده است.

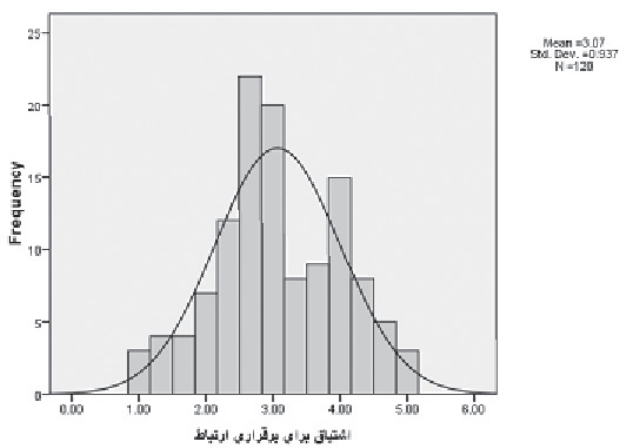
جدول ۴. فراوانی سوال به چه میزان تمایل دارید که به گروههای اجتماعی بپیوندید؟؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خیلی کم	۶	۵,۰	۵,۰	۵,۰
کم	۱۲	۱۰,۰	۱۰,۰	۱۵,۰
متوسط	۴۶	۳۸,۳	۳۸,۳	۵۳,۳
زیاد	۴۴	۳۶,۷	۳۶,۷	۹۰,۰
خیلی زیاد	۱۲	۱۰,۰	۱۰,۰	۱۰۰,۰
مجموع	۱۲۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

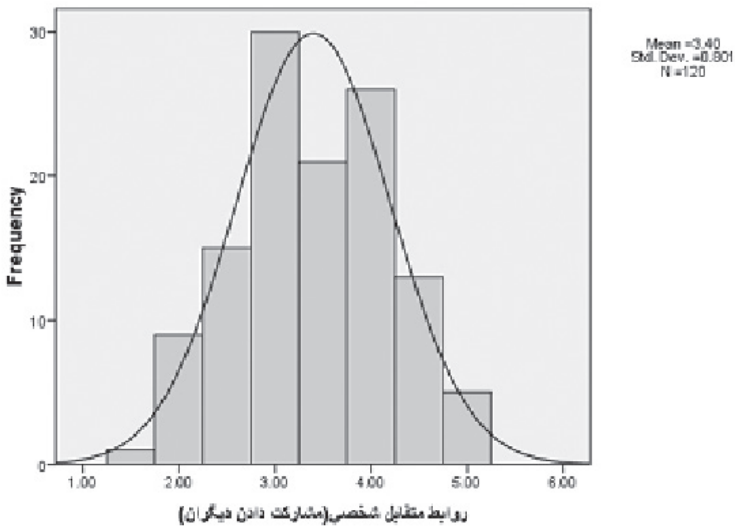
جدول ۵. آماره های توصیفی کل شاخص ها؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

	تعداد	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
اشتیاق برای برقراری ارتباط	۱۲۰	۳,۰۶۹۴	۳,۰۰۰۰	.۹۳۶۷۴	۱,۰۰	۵,۰۰
روابط متقابل شخصی (مشارکت دادن دیگران)	۱۲۰	۳,۴۰۰۰	۳,۵۰۰۰	.۸۰۰۷۳	۱,۵۰	۵,۰۰
روابط متقابل شخصی طبقه اجتماعی و پایگاه اقتصادی	۱۲۰	۳,۱۸۰۶	۳,۰۰۰۰	.۸۱۹۸۰	۱,۰۰	۵,۰۰
امنیت اجتماعی و محیطی	۱۲۰	۲,۶۸۳۳	۳,۰۰۰۰	.۶۵۱۲۲	۱,۰۰	۴,۰۰
مراسم مذهبی	۱۲۰	۳,۲۴۵۰	۳,۴۰۰۰	.۶۳۳۷۶	۱,۶۰	۴,۶۰
حس تعلق	۱۲۰	۳,۷۳۷۵	۴,۰۰۰۰	۱,۰۰۴۱۱	۱,۰۰	۵,۰۰
حس مکان	۱۲۰	۳,۳۸۳۳	۳,۵۰۰۰	.۷۹۰۵۳	۱,۰۰	۵,۰۰
اجتماع¬پذیر بودن فضا	۱۲۰	۳,۳۲۹۲	۳,۵۰۰۰	۱,۰۳۸۱۳	۱,۰۰	۵,۰۰
مشارکتی بودن	۱۲۰	۳,۴۵۰۰	۴,۰۰۰۰	۱,۱۵۱۱۸	۱,۰۰	۵,۰۰
اعتماد اجتماعی	۱۲۰	۳,۵۴۱۷	۳,۵۰۰۰	۱,۱۴۴۱۹	۱,۰۰	۵,۰۰
انواع فضاهای عمومی و پاتوق ها در محله	۱۲۰	۳,۲۷۹۲	۳,۵۰۰۰	.۹۴۱۱۱	۱,۰۰	۵,۰۰
	۱۲۰	۳,۲۳۳۳	۳,۳۵۷۱	.۹۹۹۳۳۹	۱,۱۴	۵,۰۰

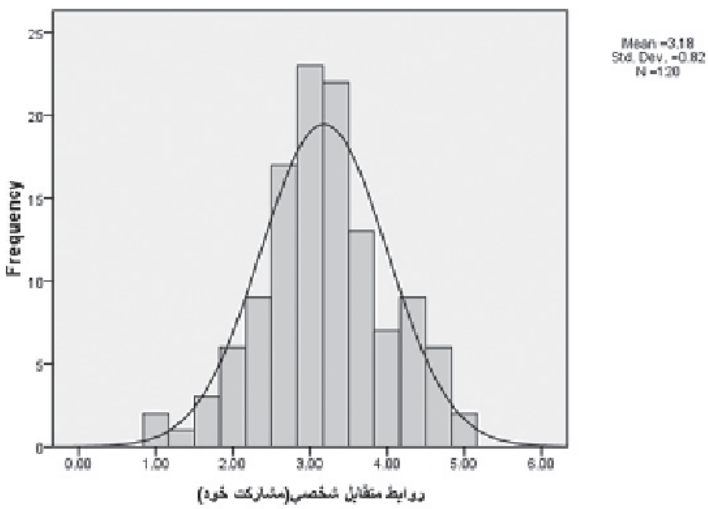

نمودار ۳. توصیف شاخص اشتیاق برای برقراری ارتباط؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

نمودار ۴. توصیف شاخص روابط متقابل شخصی (مشارکت دادن دیگران)؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

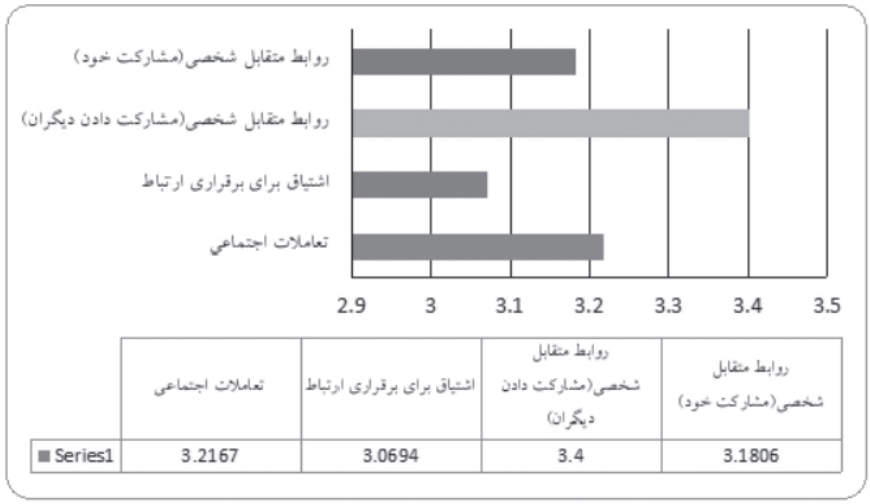
نمودار ۵. توصیف شاخص روابط متقابل شخصی (مشارکت خود)؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

جدول ۶. نتایج آزمون t بررسی وضعیت تعاملات اجتماعی و زیر فاکتورهای آن

Value Test=۳			
	آماره آزمون t	df	Value-p
تعاملات اجتماعی	۳,۵۳۲	۱۱۹	.۰۰۱
اشتیاق برای برقراری ارتباط	.۸۱۲	۱۱۹	.۴۱۸
روابط متقابل شخص (مشارکت دادن دیگران)	۵,۴۷۲	۱۱۹	.۰۰۰
روابط متقابل شخصی (مشارکت خود)	۲,۴۱۳	۱۱۹	.۰۱۷

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۸ بهار ۹۴
No.38 Spring 2015

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

نمودار ۶. نتایج آزمون t بررسی وضعیت تعاملات اجتماعی و زیر فاکتورهای آن؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

جدول ۷. بررسی همبستگی بین شاخص های اصلی تحقیق؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

		تعاملات اجتماعی	برقراری برای اشتیاق ارتباط		
تعاملات اجتماعی	ضریب همبستگی	۱	.۷۸۶	.۷۷۵	.۸۰۴
	سطح معناداری		.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰
	تعداد	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰
اشتیاق برای برقراری ارتباط	ضریب همبستگی	.۷۸۶	۱	.۳۷۳	.۴۲۵
	سطح معناداری	.۰۰۰		.۰۰۰	.۰۰۰
	تعداد	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰
روابط متقابل شخصی (مشارکت دادن دیگران)	ضریب همبستگی	.۷۷۵	.۳۷۳	۱	.۵۰۴
	سطح معناداری	.۰۰۰	.۰۰۰		.۰۰۰
	تعداد	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰
روابط متقابل شخصی (مشارکت خود)	ضریب همبستگی سطح معناداری	.۸۰۴ ۰۰۰	.۴۲۵ .۰۰۰	.۵۰۴ .۰۰۰	۱
	تعداد	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰
Correlation is significant at the 0.01 lev el (2- tailed).					

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

میزان سنجی تعاملات اجتماعی، وزیر فاکتورهای آن

همانگونـه که در جدول ۶ مشـاهده می شـود، میانگین میـزان تأثیـر هریـک از ۴ متغیـر بـا مقـدار متوسـط ۳ در سـطح ۰/۰۵ معنـی دار تشـخیص داده شـده اسـت (۰/۰۵ >p - مقـدار)، بنابرایـن می تـوان نتیجـه گرفـت کـه میـزان تعامـلات اجتماعـی و هریـک از زیر فاکتورهـای آن بیشـتر از متوسـط اسـت.

در جـدول ۷ بـا توجـه بـه سـطح معنـاداری چـون از ۰۵،۰ کمتـر اسـت، بیـن تعامـلات اجتماعـی و هر یک از زیـر فاکتورهای آن رابطه مسـتقیم و معناداری وجود دارد؛ همچنیـن بیـن زیر فاکتورها بـا یکدیگر نیز رابطه مسـتقیم و معناداری وجـود دارد.

نتیجه گیری و جمعبندی

رشـد سـریع و شـتابان شـهرهای ایـران در چنـد دهـه اخیـر بـه لحـاظ کالبـدی و درگیـری متخصصـان و مسـئولان بـا مسـائل کمـی، باعث غافـل مانـدن آنها از جنبـه هـای کیفی و محتوایی شـده اسـت. این موضوع در رابطه با محلات شـهری در بافتهای قدیمی از شـدت بیشـتری برخـوردار بوده اسـت؛ به گونه ای کـه در دهه اخیـر اغلب خیابانهای مراکز شـهری کشـور به واسـطه افزایش جمعیت و توسـعه نامناسـب کالبـدی، مدیریت و مراقبـت نامناسـب، اغلـب بـه کانالهـای عبـوری بـا تراکـم بـالای از جمعیـت تبدیـل شـده اسـت. و ایـن وضعیـت انگیـزه تعاملات اجتماعـی را به حداقل ممکن رسـانده اسـت. طـی نیم قـرن فضاهـای شـهری، بویژه محلـه های مسـکونی در سـیر تحـول و فرآینـد تکوین خود و به تبع جریانات ناشـی از اندیشـه جهانی شـدن، دسـتخوش دگرگونی های شـگرفی گردیده اند. در این جریان، شـهر نشـینی به حدی در حال گسـترش است کـه وضعیـت مخاطـره آمیـز و آسـیب پذیـری را برای جوامـع روبـه توسـعه ایجـاد کـرده و موجـب گسسـته شـدن ارتبـاط میـان انسـان و محیـط زندگـی او شـده اسـت. شـکاف موجـود مقدمـه جدایـی مکانی و شـکل گیـری فضاهـای عـاری از پیوسـتگی هـای اجتماعـی را تشـدید نمـوده اسـت. در واقـع بـا توجـه بـه تمامـی پیشـرفت هـای قـرن حاضـر، در کشـورهای در حـال توسـعه ماننـد ایـران و بویـژه در کلان شـهری همچون تهـران، فقـدان ایـن عنصـر حیـات بخـش در زندگـی اجتماعـی انسـان هـا بیش از هـر زمان دیگـری موجب افـول کیفیـت زندگـی شـهری شـده اسـت. فضـای شـهری فضایی اسـت کـه زمـان و انسـان در آن حضور دارنـد. فضاهایـی کـه در ادوار مختلف ایجاد شـده اند. با توجـه بـه نقـش خلاقـی که بـرای پیونـد امروز بـا فردا بـرای فضای شـهری قائل می شـوند، تعـداد و مصادیق فضای شـهری به شـدت تقلیـل می یابد و محـدود می شـود. در واقـع، اتفاقـات خاصی کـه پیوند بیـن امروز و فـردا را برقـرار می کننـد، یـا اتفاقاتی بـزرگ و همه گیر و تاثیرگـذار و نـادر هسـتند و یـا اینکه به حـدی تکرار می شـوند کـه برای همـه مـردم واجـد ارزش و اهمیت فـوق العاده ای خواهند شـد کـه در این میـان تعاملات اجتماعـی از اهمیـت فزاینـده برخـوردار شـده انـد. مطالعـات و ارزیابی هـای مکانـی، عـلاوه بـر آنکـه زیـر عناویـن مختلفـی صـورت گرفتـه اند، مشـتمل بر تنوع درخـور توجهـی از روش هـای ارزیابی کیفـی و کمی بر اسـاس تعاریف مختلف از مکان و روابط انسـان و مکان نیـز بوده انـد. محـدوده و زمینه های ایـن مطالعات نیز از خانـه هـا و پارکهـا و خوابـگاه هـای دانشـجویی تـا محـدودهٔ یک شـهر و منطقه متغیر هسـتند. شـرایطی کـه بـرای شاخص شـدن یـک مـکان بـه عنـوان فضای سـکونت مطـرح می گـردد، در اصـل توقعاتـی هسـتند کـه امـکان گـذار از مفهـوم زیسـتن به مفهوم سـکونت را فراهـم می آورنـد؛ ایـن دو تفاوت هـای اساسـی بـا یکدیگـر دارند؛ زیسـتن فقـط امکان و شـرط لازم برای زندگـی کردن اسـت. اگـر برای زیسـتن برخـورداری از آسـایش تـا حـدودی کفایـت می کنـد، بـرای سـکونت عـلاوه بـر این ها احسـاس آرامـش، امنیـت، صمیمیت و رفـاه مـورد نیاز اسـت. بنابراین تعامـلات اجتماعی به واسـطه ماهیت وجـودی و تنوع و پیچیدگـی که دارند، حتـی بـا تامیـن اهدافی چـون ایمنـی و امنیـت نیز به سـهولت قابل دسترسـی نیسـت. در واقع نحوه برخورد و میـزان اعمـال اثـر هریـک از ایـن مولفه هـای کیفـی سـازنده محـلات شـهری بایـد بـا چنـان حساسـیتی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

همـراه باشـد که بتوانـد دارای کارایی بیشـتری باشـند و ایـن نیازمنـد مطالعـه هوشـمند و چندجانبه شـرایط اجتماعـی، فرهنگـی، اقتصـادی و سیاسـی حاکـم بـر محله درب نو و یا سـایر محلات شـهر گرگان می باشـد و کمتریـن و افـراط و تفریط در اعمـال و بکارگیری هر یـک از ایـن مولفه های کیفـی و بی توجهی بـه تأثیری کـه می تواننـد بر یکدیگر داشـته باشـند، ممکن اسـت نتیجـه معکـوس به دنبـال داشـته باشـد؛ بالاخص این موضـوع در رابطـه با امنیـت، خوانایـی و اجتماع پذیری محلات شـهری از حساسـیت ویـژه ای برخوردار اسـت. توسـعه روابـط و تعامـلات اجتماعی آثار مثبـت فراوانی به همـراه دارد کـه در ایـن میـان دو اثر شـاخص و مهم آن، ایجـاد حیـات جمعـی و تولیـد سـرمایه اجتماعـی مـی باشـد؛ کـه حیـات جمعـی فرصتـی جهـت رهـا شـدن از تنـش هـای زندگـی روزمـره، گذرانـدن اوقات فراغـت، تعامـلات اجتماعـی و گردهمایـی افـراد و گروه هـای مختلـف و بسـتری بـرای حضـور و آزادی بیـان در فضاسـت. حیات جمعـی در فضاهـای عمومی در گـرو ترویـج تعامـلات اجتماعی، جذب افـراد و گروه هـای مختلـف، امنیـت اجتماعـی و در نتیجـه ترغیـب بـه افزایش تحمـل گروه هـای مختلف در فضـا، جامعه پذیـری بیشـتر و ایجـاد فضایی فعال و سـرزنده اسـت. تعامـل اجتماعـی و برقـراری ارتبـاط، می توانـد یـک موضـوع فیزیکـی، یـک نـگاه، یـک مکالمـه بیـن افراد باشـد کـه خـود مسـتلزم تعریـف رویدادهـا و فعالیـت هـای متناسـب و در نتیجـه نقش پذیری مـردم در فضا و عضویـت آن هـا در گروه هـا و شـبکه هـای اجتماعی اسـت. سـرمایه اجتماعـی منبعی اجتماعی- سـاختاری اسـت کـه دارایـی و سـرمایه افراد محسـوب می شـود. ایـن دارایـی شـیء واحـدی نیسـت، بلکـه ویژگی هایی اسـت کـه در سـاختار اجتماعی وجـود دارد و باعث می شـود افـراد بـا سـهولت بیشـتری وارد کنـش اجتماعی شـوند. امـروزه در مباحـث نظری، میـزان و نحوه تعامل کنشـگران، سـرمایه اجتماعی بشـمار می آید. سـرمایه

مولفه های ارتقاء تعاملات اجتماعی در محلات شهری			
حضور مردم و توسعه روابط اجتماعی در سطح محله	ویژگی فعالیتی	جنبه غیر کالبدی	تنـوع در فعالیت هـا؛ در نظـر گرفتـن نیازهـای گـروه هـای شـاخص اسـتفاده کننـده
		جنبه کالبدی	ایجـاد فضـای کالبـدی مناسـب بـرای انجـام فعالیت هـای مختلـف؛ مـکان یابـی مناسـب فعالیت هـا؛ ایجـاد شـرایط هـم افزایـی محیطـی
	ویژگی کالبدی	در دسـترس بـودن، دعـوت کنندگـی، ایجـاد هویت و حـس تعلق بـرای سـاکنین، ایجـاد نقـاط مکث و مکان های نشسـتن مناسـب و متنـوع، نحـوه چیدمـان مبلمـان فضاهای نشسـتن، تامین کردن آسـایش فیزیولوژیـک، ایجـاد نقاط کانونی و شـاخص نظیـر مراکز تجمـع، تحریک احساسـات مخاطـب، انعطاف پذیـری در طراحی، طراحـی خوانا، ایجـاد امنیت	

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

اجتماعی بطور مشخص، وزن روابط اجتماعی افراد است. سرمایه اجتماعی، یک مفهوم چند بعدی است که «کمیت» و «کیفیت» روابط اجتماعی دو بعد اصلی آن هستند. ویژگی مهم سرمایه اجتماعی آن است که اساساً خاستگاه آن محله و حاصل روابط اجتماعی در سطح محله است، و همه ی افراد محل توانایی ایجاد چنین سرمایه ای را دارند. این سرمایه، بر بافت اجتماعی محله تأثیرگذار است و کنش های جمعی و مشارکتی، همکاری اجتماعی، بردباری اجتماعی، وفاق و انسجام اجتماعی، کنترل اجتماعی و در نهایت تثبیت بخش نظم اجتماعی را در سطح محله آسان می کند.

منابع و ماخذ

بحرینی و دیگران (۱۳۸۸) تحلیل مبانی نظری طراحی شهری معاصر، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

بحرینی، حسین و طبیبیان، منوچهر (۱۳۷۷) مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری، مجله محیط شناسی، دوره ۲۴، شماره ۲۱.

بحرینی، حسین (۱۳۷۷) فرایند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه تهران.

بحرینی، سید حسین و گلناز تاج بخش (۱۳۸۷) مفهوم قلمرو در فضاهای شهری و نقش طراحی شهری خودی در تحقق آن، هنرهای زیبا، تهران، شماره ۶.

بل، سایمون (۱۳۸۲) منظر: الگو، ادراک و فرایند، ترجمه بهناز امین زاده، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

بنتلی، ای. ین و دیگران (۱۳۸۷) محیط های پاسخده: کتاب راهنمای طراحان، ترجمه مصطفی بهزادفر، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، تهران.

بهزادفر، مصطفی و پیام محمودی کردستانی (۱۳۸۸) هنجارهای کیفی طراحی فضای شهری مردم مدار (آزادی مدار)؛ آرمانشهر، شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۸۸.

پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۶) مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، چاپ دوم، تهران، انتشارات شهیدی.

تقوایی، علی اکبر و معروفی، سکینه (۱۳۸۹) تاثیر فضاهای شهری بر ارتقاء کیفیت محیط با تاکید بر نقش مساجد، مقاله برگزیده همایش بین المللی مساجد، تهران.

توسلی محمود و ناصر بنیادی، (۱۳۸۶) طراحی فضای شهری- فضای شهری و جایگاه ان در زندگی و سیمای شهری، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

توسلی، غلامعباس (۱۳۶۲) مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک، رابطه آسیب ها و انحرافات اجتماعی با مشارکت اجتماعی. تهران: دانشگاه تهران.

تیبالدز، فرانسیس (۱۳۸۳) شهرسازی شهروندگرا، ترجمه محمد احمدی نژاد، اصفهان، نشر خاک.

جیکوبز، جین (۱۳۸۶) مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، ترجمه حمید رضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

حبیبی، سید محسن (۱۳۷۹) جامعه مدنی و حیات شهری، مجله هنرهای زیبا، تهران، شماره ۷.

دانشپور، سید عبدالهادی و مریم چرخچیان (۱۳۸۶) فضاهای عمومی و عوامل موثر بر حیات جمعی، باغ نظر ۷ (۱۳۸۶).

رفیعیان، مجتبی و سیفایی، مهسا (۱۳۸۴) فضاهای عمومی شهری، بازنگری و ارزیابی کیفی، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۳.

صادقیان، نادر (۱۳۸۳) محله سالم، اساس رعایت توسعه پایدار شهری. اسرار.

صالحی فرد، محمد، براتعلی خاکپور، هادی رفیعی، معصومه توانگر (۱۳۸۹) تحلیلی بر ابعاد اجتماعی فضاهای سبز شهری با تاکید بر دیدگاه شهروندان؛ مطالعه موردی: کلان شهر مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، فضای جغرافیایی.

طالبی، ژاله (۱۳۸۳) روابط اجتماعی در فضاهای شهری. نامه علوم اجتماعی ۲۴.

گلکار، کورش (۱۳۸۰) مولفه های سازنده کیفیت در

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

طراحی شـهری، نشـریه صفه شماره۳۲.
گلـکار، کـوروش (۱۳۸۱) طراحی شـهری و جایگاه آن در سلسـله مراتـب طـرح هـای توسـعه شـهری تهران، انجمـن صنفی مهندسـان مشـاور معمار و شهرسـاز.
گهـل، یان (۱۳۸۷) زندگی در فضای میان سـاختمانها، ترجمـه شـیما شـصتی، تهـران، انتشـارات جهـاد دانشـگاهی.
لقایی، حسـنعلی (۱۳۸۲) ایمنی در پارک های شـهری (قسـمت اول). فضای سـبز (سـازمان پارک هـا و فضای سبز شـهر تهران).
لنـگ جـان (۱۳۸۵) طراحـی شـهری، ترجمـه سـید حسـین بحرینـی، تهـران، انتشـارات دانشـگاه تهـران.
لنـگ، جـان (۱۳۸۳) آفرینـش نظریـه معمـاری- نقش علـوم رفتـاری در طراحـی محیـط. بـا ترجمـه علیرضا عینـی فـر. تهـران: دانشـگاه تهران.
لینـچ، کویـن (۱۳۷۴) سـیمای شـهر، ترجمـه منوچهر مزینـی، انتشـارات دانشـگاه تهران.
لینچ، کوین (۱۳۸۷) تئوری شـکل شـهر، ترجمه سـید حسـین بحرینی، تهران، انتشـارات دانشگاه تهران.
مدنـی پـور، علـی (۱۳۷۹) طراحـی فضـای شـهری: نگرشـی بـر فراینـدهـای اجتماعـی- مکانـی، ترجمـه فرهـاد مرتضایـی، تهـران، شـرکت پـردازش و برنامـه ریـزی شـهری.
مدنـی پـور، علـی (۱۳۸۱) تهران، ظهور یک کلانشـهر، ترجمـه حمیـد زرازونـد، تهـران، انتشـارات پـردازش و برنامـه ریزی شـهری.
مطلبـی, قاسـم (۱۳۸۳) رویکـرد انسـانی بـه توسـعه پایـدار محلـه ای. تدوین توسـط علی نیاکان و سـیمین محقـق. مجموعـه مقـالات اولین همایش توسـعه محله ای، مفاهیـم و رویکردهـای نظـری توسـعه محلـه‌ای (دفتـر مطالعـات اجتماعـی و فرهنگـی شـهرداری تهران).
مـلا حسـنی, حسـین (۱۳۸۸) سـرمایه اجتماعـی در سـطح محلـه. تدویـن توسـط سـیمین محقـق و علـی نیـاکان. مجموعـه مقـالات همایـش توسـعه محلـه ای-مشـارکت مردمـی و توسـعه محلـه ای {۱} (دفتـر مطالعـات اجتماعـی و فرهنگـی شـهرداری تهـران).
Carmona, M (2003) Public places, urban spaces, Architectural press
DETR (2000) By Design, Urban design in Planning System: towards better practice. Commission for Architecture & Built Environment, London
Punter,J and Carmona, M (1997) The Design dimension of Planning/E & FN SPON
Urban Task Force (1999) Towards an Urban Renaissance, PP 59-56
Carr, S., et all. "Public Spac". Cambridge University press. New York.1992.
Ewing, R., King, M. R., Raudenbush, S., & Clemente, O. J. (2005). Turning highways into main streets. Journal of the American Planning Association, 282-269 ,(3)71.
Francaviglia, R. V. (1996). Main Street revisited: Time, space, and image building in small-town America. Iowa City: University of Iowa Press.
Gehl, Jan. Life between buildings: using public space. New York: Van Nostrand Reinhold. 1987.
Hiller, B.(2007). Space is The Machine Space Syntax. UCL, London,35-5
Kim, J. & Kaplan, R. (2004). Physical and psychological factors in sense of community newurbanist Kentlands and nearby Orchard Village. Environment and Behavior, 340-313 ,3 ,36.
Lockwood, C. (1997). Putting the urb in the suburbs. Planning, 21-18 ,(6)63.
Lynch, Kevin. "The Image of the City". The MIT Press. Cambridge, Ma.1960.
Jacobs, A. (1993). Great streets. Cambridge, MA: MIT Press.
Jacobs, J. (1961). The Life and Death of Great American Cities: The failure of Town Planning. Harmondsworth: Penguin Books.
McMillan, D.W., & Chavis, D.M. (1986). Sense of community: A definition and theory. Journal of Community Psychology, 23-6 ,14.
Pendola, R. & Gen, S. (2008). Does "Main Street" Promote Sense of Community? : Acomparison of San Francisco neighborhoods. Environment and Behavior, 574-545 ,(4) 40.
Pendola, Gen / Main Street and Community 573
Porta, S. & Renne, J. L. (2005). Linking urban design to sustainability: Formal indicators of social urban sustainability field research in Perth, Western Australia. Urban Design International, 64-51 ,10.
Robertson, K. A. (1999). Can small-city downtowns

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]

remain viable? A national study of
Southworth, M. & Ben-Joseph, E. (1995). Street standards and the shaping of suburbia. Journalof the American Planning Association, 81-65 ,61.
Whyte, W, H. (1980). The social life of small urban spaces. Tuxedo, Maryland: Printers II Inc.

www.google earth.com

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-15]